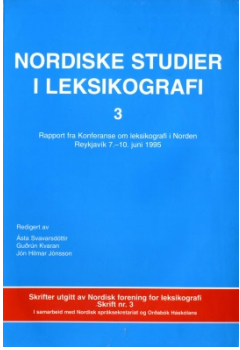

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Den færøske modersmålsordbog - en midtvejsrapport	
Forfatter:	Anfinnur Johansen og Jógvan í Lon Jacobsen	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 3, 1995, s. 233-243 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.-10. juni 1995	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Den færøske modersmålsordbog — en midtvejsrapport¹

This article is a half-way report from the Faroese monolingual dictionary, which is being prepared. It gives an outline of the edition of the dictionary which will be published in a year or two. The first part contains an outline of Faroese dictionaries historically and Faroese book publications during the last 173 years. The second part deals with the problems concerning the editing of the dictionary, especially the selection of the head words and, in this context, the conflict between purism and the spoken language. The general problems concerning the situation of Faroese as an intermediate form of language between West Scandinavian and East Scandinavian areas are discussed: where is Faroese placed typologically in this spectrum? What do we do with all the Danish loanwords and the neologisms?

1

1.1 Indledning

I mit indlæg vil jeg omtale færøsk-danske ordsamlinger og -bøger gennem tiderne samt seddelsamlingen, som arbejdet med modersmålsordbogen bygger på. Jeg vil starte med en oversigt over færøske bogudgivelser fra 1822–1994, hvilket kan give en indsigt i det samlede antal trykte tekster med tanke på excerpering. I dette tidsrum på 173 år er der udkommet 3 180 bøger på færøsk. Før århundredskiftet — et tidsrum på 78 år — udkom der 22 bøger, mens der fra fx 1974–1994 udkom over 2 000 bøger eller $\frac{2}{3}$ af det samlede antal.

<i>Tidsperiode</i>	<i>Udkommet på færøsk</i>	<i>Titler i gennemsnit pr. år</i>	<i>Befolkningstallet i tidsperioden</i>
1822–1899 (78 år)	22 bøger	0,28	6 200–15 000
1900–1939 (40 –)	197 –	4,90	15 000–28 000
1940–1949 (10 –)	124 –	12,40	28 000–31 800
1950–1959 (10 –)	173 –	17,30	31 000–34 600
1960–1969 (10 –)	274 –	27,40	34 600–38 600
1970–1979 (10 –)	686 –	68,60	38 600–43 200
1980–1989 (10 –)	1 074 –	107,40	43 200–47 834
1990–1994 (5 –)	630 –	126,00	47 834–43 678
1822–1994 (173 –)	3 180 bøger		

Tabel 1. *Færøske bogudgivelser 1822–1994*

¹Foredraget er delt op i to. Den første del står Anfinnur Johansen for og Jógvan í Lon Jacobsen står for den sidste.

1.2 Svabo og Mohr

De første færøske ordoptegnere er Jens Chr. Svabo (1746–1824) og Nicolai Mohr (1742–1790). De var barndomsvenner, begge tog studentereksamen fra latinskolen i Tórshavn i 1765 og begge rejste samme år til København for at studere de på daværende tidspunkt moderne fag, økonomi og naturhistorie, og de er dermed de første færinger, der bryder med den gamle færøske tradition at studere teologi. De tog begge examen philosophicum i 1769, men aldrig nogen afsluttende eksamen.

Jens Chr. Svabo begyndte tidligt at interessere sig for sit modersmål. Det fremgår bl.a. af, at et af manuskripterne til hans *Forsøg til en Ordbog eller Ordsamling i det færøske Sprog* er dateret på Regensen i København den 18. juni 1773. Det indeholder ca. 4 900 færøske ord. Og den interesse for færøsk, som dette *Forsøg* vidner om, bevarede han hele livet igennem. Ligeså lidt som vi ved, hvordan Svabo kom på den tanke at forfatte en færøsk-dansk-latinsk ordbog, ligeså lidt ved vi, hvilket forbillede han har haft ved anlægget af den. Ordbogen er blevet til uden for Færøerne, forfattet af en mand, der i en ung alder rejste hjemmefra og som i mange år næppe har haft anledning til at høre andre end studenter tale sproget, og som desuden måtte begynde på bar bund. På denne baggrund er den en imponerende bedrift. *Forsøget*, der nu kendes fra fem næsten identiske egenhændige håndskrifter, betragtede han selv kun som en fejlfuld og ufuldstændig redaktion, og på sin Færø-rejse 1781–82, som var en undersøgelsesrejse og hvis resultat blev det store værk *Indberetninger indhentede paa en allernaadigst befalet Reise i Færøe i Aarene 1781 og 1782*, fik han forøget sin ordsamling „næsten til det dobbelte“, som han selv siger. Nu eksisterer der ikke noget med Svabos håndskrevet ordbogsmanuskript fra 1780-årene, men vi tør formode, at samlingerne fra rejsen indgår i det af Nicolai Mohr skrevne ordbogshåndskrift, der også indeholder så godt som hele materialet fra *Forsøget*. Håndskriftet rummer ca. 7450 ord, deraf ca. 950 ord, som alene må tilskrives Mohr. Grunden til, at Nicolai Mohr har skrevet dette ordbogshåndskrift, må til dels tilskrives Svabos elendige tilstand i det pågældende tidsrum, da han var plaget af økonomiske sorger, mismod og sygdom. Men kun til dels, for Svabo besad ikke de grundige kundskaber i islandsk, som var nødvendige for at gøre hans ordbogsarbejde så værdifuldt for den lærde verden, som han ønskede. Det var oprindeligt Svabos tanke, foruden at meddele ordstoffet, også at give oplysninger om ordenes slægtskab med ord i andre sprog. I de manuskripter, som han selv har skrevet, finder man kun få sådanne etymologier, men man finder mange i Nicolai Mohrs håndskrift. Nicolai Mohr havde gode kundskaber til islandsk, dels fordi han i 1780–81 opholdt sig i Island, og dels fordi han i firserne havde gode kontakter med islændinge, der opholdt sig i København, og at han hos dem let kunne kontrollere sin viden. Mohrs etymologier beløber sig vel til et par tusinde eller mere, og de er i langt de fleste tilfælde så indlysende rigtige, selv der, hvor færøsk form afviger fra den islandske, at de ikke sjældent har kunnet udnyttes af senere forskere af det færøske sprog.

År 1800 rejste Svabo tilbage til Færøerne, hvor han levede resten af sit liv. Efter sin tilbagevenden tog han fat på en ny redaktion af sin ordbog, og denne arbejdede han på til sin død i 1824, idet han stadig indsamlede stof. Denne sidste redaktion — *Dictionarium med Appendices* — synes at være uafhængig såvel af *Forsøget* som af det i Mohrs manuskript optagne nye materiale. Dette er det største af Svabos ordbogshåndskrifter med tilsammen 8 400 opslagsord, hvoraf ca. 2 500 ord ikke findes i hans andre håndskrifter. Professor Chr. Matras udgav i 1966 alt Svabos ordbogsværk (indbefattet det af Nicolai Mohr skrevne) i

ét bind i en sådan form, at man let kan se, hvad der står i hvert manuskript. Bind II, der udkom i 1970, indeholder bl.a. et fuldstændigtregister i normalretskrivning (Svabo og Mohr anvendte en fonetisk ortografi) over alle opslagsord samt ord, der kun indgår i citaterne. Her skal tilføjes, at i 1780-årene skrev Svabo også et glossarium som et tillæg til sit store visehåndskrift. Det er det første forsøg på at forklare forældede og vanskelige ord og udtryk i det færøske visesprog. Det indeholder 840 ord og er kun i ringe udstrækning blevet optaget i hans andre ordbogshåndskrifter. Glossariet blev udgivet i 1943 af Chr. Matras.

1.3 Lexicon Færoense

Svabos og Mohrs leksikografiske arbejder blev ikke meget påagtet de mange påfølgende år. Bortset fra Rasmus Rask, der til brug for sin færøske grammatik skrev et uddrag af ord fra to af Svabos håndskrifter, er Svend Grundtvig og Jørgen Bloch de første, der fuldt ud udnytter Svabos og Mohrs arbejder til deres færøske ordbog, *Lexicon Færoense*, fra 1877–88. Dette store værk, der indeholder ca. 15 000 ord, er aldrig blevet trykt. Grundstammen i *Lexicon Færoense* er Svabos og Mohrs ordbogsarbejder, og ordmaterialet derfra beløber sig til ca. 11 000 ord. Af de ca. 4 000 resterende ord er 2 500 ord hentet fra *Føroya kvæði*, *Corpus Carminum Færoensium*, 550 fra oversættelsen af *Matteus evangelium* og *Færingesaga*, 400 fra to færøske grammatikker og ca. 650 fra forskellige prosaskrifter.

1.4 Færøsk Anthologi og dr. Jakob Jakobsen

V. U. Hammershaimbs *Færøsk Anthologi* udkom i København 1891 med et tekstbind og et ordsamlingsbind, forfattet af dr. Jakob Jakobsen. V. U. Hammershaimb og Ludvig Wimmer havde i 1886 opfordret dr. Jakobsen til at forfatte denne ordsamling. Han indvilligede men indså snart, at han blev nødt til at rejse til Færøerne for at foretage forskellige efterforskninger, bl.a. i dialekterne, og på denne rejse grundlagde han også sit betydningsfulde indsamlingsarbejde, som er en vigtig bestanddel af det ordmateriale, der findes i vores store ordsamling. Bind 2 af *Færøsk Anthologi* er den første trykte ordsamling eller ordbog på færøsk, dvs. færøsk-dansk ordbog. Den indeholder godt og vel 6 000 opslagsord. Dette ordmateriale går så at sige igen i alle senere udkomne færøske ordbøger.

Da dr. Jakobsen var ved at afslutte sin shetlandske ordbog, var hans hensigt at gå i gang med en stor videnskabelig færøsk ordbog. I en ansøgning til lagtinget, dateret 19. juni 1918, om økonomisk støtte meddelte han, at det færøske ordforråd må anses at være lige så stort som det norske eller islandske, dvs. ca. 40 000 ord. Samme dag som denne ansøgning var til behandling i lagtinget, den 15. august 1918, døde dr. Jakobsen, og dermed blev disse planer ikke til noget. Da første bind af Sigfús Blöndals islandsk-danske ordbog udkom i 1922 anmeldte professor Johannes Brøndum-Nielsen den i dagbladet *Politiken*. I slutningen af denne anmeldelse siger han, at det ville være ønskeligt, om der også snart udkom en „Søsterordbog: en Færøsk-Dansk“ (Brøndum-Nielsen 1922).

1.5 Færøsk-danske ordbøger i dette århundrede

På initiativ af Brøndum-Nielsen blev dette arbejde sat i gang under ledelse af Chr. Matras og M. A. Jacobsen. Denne færøsk-danske ordbog udkom i 1928. Den bygger på alle de tidligere eksisterende ordbogsarbejder foruden en hel del nyindsamlet materiale. Ved udarbejdelsen af denne ordbog blev grunden nemlig lagt for vores nuværende seddelsamling. Ordbogen indeholder knapt 20 000 opslagsord, og forfatterne siger i forordet, at det er knapt halvdelen af det færøske ordforråd — samme antal, som dr. Jakobsen angav i sin ansøgning. Af forordet fremgår også, at det excerpereede materiale hovedsageligt er hentet fra bøger, tidsskrifter og aviser og indeholder derfor størstedelen af de nyfærøske skriftmålsord, men da mange sådanne ord ikke har fået en fast struktur, hverken i form eller betydning, har redaktørerne været forsigtige med at optage dem i ordbogen.

Da 1928-udgaven kun indeholdt ca. halvdelen af det ordmateriale, der fandtes i sproget, var den ret ufuldstændig, og behovet for at få en ny og forøget udgave voksede, både fordi det ret unge færøske skriftsprog efterhånden udviklede sig som litteratursprog, og fordi ordbogen efter en del år blev udsolgt. Excerpteringsarbejdet blev dog fortsat, men der skulle gå over 30 år, før en ny forøget udgave så dagens lys. Redigeringsarbejdet til denne udgave, der blev forestået af Chr. Matras i København, blev påbegyndt i 1959, og to år senere, i 1961, udkom bogen. Den er på 30 000 opslagsord. I tidsrummet mellem 1. og 2. udgave havde man fået skænket flere enkeltpersoners ordsamlinger. Desuden blev forskellige bogudgivelser exciperet, de færøske guldalderforfattere, dvs. fra slutningen af tyverne og nogle decennier frem, men især bøger med kulturhistorisk indhold, og materiale af denne art er i særdeleshed velrepræsenteret i seddelsamlingen. Dette materiale blev medtaget i ordbogen. Det talte sprog blev dog i stor udstrækning forfordelt.

I 1958 blev Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags grundlagt, og en af dens første hovedopgaver var at købe et xerox-kopi af ordsamlingen, som Chr. Matras havde grundlagt og videreført alle de år, han var professor i København. Da Chr. Matras blev professor ved det nye Fróðskaparsetur Føroya i 1965, bragte han den originale seddelsamling med sig og sendte xerox-kopierne tilbage til Københavns Universitet. I 1968 blev Jóhan Hendrik W. Poulsen ansat på Fróðskaparsetur Føroya og gik da i gang med at udarbejde et supplementsbind til 1961-udgaven, som udkom i 1974. I tidsrummet imellem disse to udgaver voksede ordsamlingen meget, både på grund af excerptering af bøger og andre skrifter og fra det talte sprog. Supplementsbindet indeholder ca. 15 000 opslagsord, hvoraf ca. 2 500 er tilføjelser til ordbogsartikler i hovedbindet. Her er også på sin plads at tilføje, at præsten A. C. Evensen begyndte i 1905 sin udgivelse, i hæfter, af en færøsk-dansk ordbog, som dog ikke blev tilendebragt — tiende og sidste hæfte udkom i 1909 og slutter med ordet *forfumma*. Ordbogen er på ialt 160 sider. A. C. Evensen har med sin ordbog ikke kun tænkt sig at belyse det færøske ordmateriale, sådan som det var, men har også tænkt på at udvide det, der hvor han syntes det var nødvendigt. Således har han hentet en hel del ord fra oldnordisk, og han har på en forstandig måde tillempt dem færøske sprogeregler. Desuden indeholder den en hel del nyoptegnede ord fra øen Sandoy, hvor han var præst. En stor del af hans materiale havde ligget ubenyttet hen både i 1. og 2. udgave men blev medtaget i supplementsbindet, med signaturen ACEv.

Under redigeringsarbejdet af supplementsbindet indså J. H. W. Poulsen, at en hel del af seddelsamlingens ældre ordmateriale var dårligt belyst både med hensyn til betydning, brug og udbredelse, og hvis det skulle med i en ordbog, var det nødvendigt at få mere

sikre og pålidelige oplysninger om dette ordmateriale. Med den islandske radioudsendelse *Íslenskt mál* som forbillede begyndte J. H. W. Poulsen efteråret 1969 en udsendelsesrække i den færøske radio med titlen *Orðabókin*. Udsendelserne, der er blevet sendt hver 14. dag vinterhalvåret, dog med enkelte års udebliven, har været af en halv times varighed, og hidtil er det blevet til 198 udsendelser. Hovedformålet har som nævnt været at spørge lytterne om oplysninger om dårligt belyste ord i seddelsamlingen, og gennem disse meget populære udsendelser har man dels fået mange sådanne værdifulde ordoplysninger, men især oplysninger om ord, der aldrig før er blevet optegnet, hovedsagelig dialektord og ord, der til dels er gået af brug. Det exciperede materiale beløber sig til ca. 20 000 sedler. Kun en lille del af dette materiale kom med i supplementsbindet fra 1974, så den resterende del bliver benyttet i udarbejdelsen af modersmålsordbogen. Disse radioudsendelser har tillige haft den store betydning, at venskabsbånd er blevet knyttet mellem ordbogen og informanter i hver eneste bygd, som de nuværende redaktører kan drage nytte af.

1.6 Seddelsamlingen

Vores nuværende seddelsamling består skønsmæssig af mellem 500 000 og 600 000 sedler med et samlet ordantal på ca. 200 000. Redigeringsarbejdet til modersmålsordbogen startede i 1989, og der er ikke foretaget nogen ny excerpering til den, bortset fra enkelte fagbøger af nyere dato. Den bygger derfor på ordstoffet i de tidligere udkomne ordbøger samt selvfølgelig også på den nuværende seddelsamling. Dels på grund af manglende bevillinger og dels på grund af mangel på kvalificeret arbejdskraft er der heller ikke blevet foretaget nogen systematisk excerpering de sidste mange år, og slet ingen de sidste 5–8 år, og som det fremgik af oversigten over færøske bogudgivelser fra 1822 til 1994 er $\frac{2}{3}$ af det samlede antal færøske bøger udkommet de sidste 20 år, dvs. at et stort antal tekster ligger derfor uexcerperet hen. For at råde bod på disse mangler foretog man en elektronisk tekstindsamling fra forskellige færøske trykkerier og aviser, også omfattende nyhedsteksterne fra den færøske TV-avis gennem 10 år. Hele denne indsamlede tekstmasse beløber sig til ca. 8 millioner løbende ord. Ud fra dette tekstkorpus lavde man en færøsk stavekontrol, der består af ca. 180 000 ord og ordformer, som er blevet indkorporeret i vores redigeringsprogram, som redaktørerne så kan benytte sig af, således at da et bogstav bliver redigeret, kan redaktørerne sideløbende slå op i stavekontrollen, hvor man ser ordet isoleret, uden kontekst, for at kontrollere, om det er med i ordbogen. På den måde har man fået en slags sikkerhedsventil over det nutidige sprog.

Apropos det sidste kan jeg tilføje, at der stort set aldrig er blevet foretaget en systematiseret excerpering af de færøske aviser. Og på Føroyamálsdeildin findes der også en stor båndsamling fra hele landet med bl.a. samtaler med ældre mennesker om gammel levevis osv., og dette delvist udskrevne materiale er kun i meget ringe udstrækning blevet exciperet. Forhåbentlig bliver ordbogsarbejdet i fremtiden prioriteret så meget, at disse huller kan blive udfyldt, i hvert fald så at 2. udgave af modersmålsordbogen kan blive suppleret med dette materiale.

I tabel 2 gives der en oversigt over opslagsordenes antal i de diverse ordsamlinger og ordbøger. Som det fremgår er opslagsordenes antal forøget med ca. 20 000 fra 2. udgave med supplementsbind til modersmålsordbogen:

J. C. Svabos „Forsøg“	4 900
N. Mohrs ordbogshåndskrift	7 450
J. C. Svabos „Dictionarium“ med „Appendices“	8 400
Lexicon Færoense	15 000
Færøsk Anthologi II. Ordsamling	6 000
Føroysk-donsk orðabók, 1. útgáva	20 000
Føroysk-donsk orðabók, 2. útgáva	30 000
Føroysk-donsk orðabók. Eykabind	15 000
Móðurmálsorðabókin	ca. 65 000

Tabel 2. Antal opslagsord i færøske ordbøger og ordsamlinger.

2

2.1 Indledning

Her vil lemmaselektionen i forbindelse med modersmålsordbogen i korthed blive omtalt og status gjort, nu hvor godt og vel halvdelen af ordbogen er færdig redigeret. Denne fremstilling er derfor en midtvejsrapport fra slutningen af mai 1995, hvor en del leksikografiske tvivlsspørgsmål endnu er uafklaret.

Færøsk har de samme problemer, som Ásta Svavarsdóttir (1994) nævner i sin fremragende artikel om ordforrådet i den islandske modersmålsordbog i *LexicoNordica* 1. Udskifter man i hendes artikel ordet *islandsk* med *færøsk* fås indblik i problematikken med den færøske ordbog.

Nu (dvs. mai 1995) er der ca. 60 800 opslagsord i vores ordbog. En optælling fra slutningen af 1993 viser denne fordeling mellem ordklasserne:

66% substantiver
17% adjektiver
9% verber

Det fremgår af optællingen at to trediedele af opslagsordene er substantiver.

2.2 Færøsk i nordisk perspektiv

Lad mig indledningsvis slå fast, at færøsk er et selvstændigt nordisk sprog, og ingen „barbarisk bjergdialekt“. Men færøsk har i hvert fald ét stort uafklaret problem: Hvor befinder vi os i forholdet mellem øst- og vestnordisk? Foruden rent geografisk ligger vi også sprogligt ca. midt imellem det østnordiske område og Island. Vi står med et ben i hver lejr. Vi ved rent faktisk ikke, hvor vi står. Det historiske tilhørsforhold til Danmark har givet os en masse danske låneord, og sprogligt står dansk meget stærkt på Færøerne. På den anden side — i vest — ligger Island og lokker os med sin lange skrifttradition og puristiske sprogpolitik, som er helt anderledes end den mere liberale danske. Disse to diametrale modsætninger bombarderes vi med til dagligt. Vi ligger midt i hvirvelstrømmen. Strukturelt ligner færøsk meget islandsk med masser af bøjninger, tre genus, fire kasus, personbøjning af verber osv. Men ordforrådet har vi mere til fælles med dansk end med islandsk. Den færøske purisme benytter islandsk

som forbillede for sine nydannelser, samtidig med at en af dens opgaver er at være på vagt over for danismer. Dette må medføre et dilemma, og det er det vitterlig også. Danismerne er en organisk og naturlig del af nutidssproget, men en stor del af dem har ikke fået ordbogsstatus. Derfor er udvælgelsen af opslagsord til ordbogen et stort problem for os redaktører af den færøske ordbog. Hovedredaktøren, J. H. W. Poulsen, har udvalgt og indtastet alle opslagsordene på grundlag af seddelsamlingen og den færøsk-danske ordbog; men vi supplerer dog løbende, fordi seddelsamlingen er særdeles mangelfuld hvad angår nutidssproget.

Vi har ikke marked for specialiserede ordbøger og ordlister, som de større sprogområder har, og det medfører, at modersmålsordbogen foruden at være en almen ordbog også skal tjene forskellige mere eller mindre fagspecifikke behov. Vores dilemma er: Hvilke ord skal med i ordbogen? Hvor går grænsen mellem de ord, som kommer med og dem, som ikke kommer med? Årsagen til dette dilemma er interferensen mellem færøsk og dansk. Men hvis man vil, at ordbogen skal belyse det aktive daglige sprog, kommer man ikke uden om en meget stor del danismer. Islændingene har ikke hidtil helt kunnet afklare dette problem med sig selv, så en temmelig stor del opslagsord i den islandske modersmålsordbog er forsynet med spørgsmålstegn som signalerer et eller andet dubiøst. Men på det punkt er vores færøske ordbog mere konsekvent: Vi bruger ikke spørgsmålstegn! Enten er ordet med eller er det ikke med.

2.3 Brugsoplysninger

I stedet for at benytte et diffust og flertydigt spørgsmålstegn har vi i redigeringsprogrammet et felt med oplysninger om brugsområde angående opslagsordet, dvs. oplysninger om fx stilniveau, alder, udbredelse, talesprog/skriftsprog, fagsprog osv., således at ord, som af en eller anden grund har behov for brugsoplysning får en entydig markering. En søgning på brugskoder viser, at knap 11 000 ord er forsynet med en eller anden brugskode om stil, alder eller udbredelse, fx skriftsprog, talesprog, bibelsprog, lokalt sprog, kvadsprog, poetisk sprog, gammelt sprog osv. Ord med brugskoder udgør ca. 18%. Dvs. at en temmelig stor del af opslagsordene på en eller anden måde falder uden for det almindelige ordforråd. Den mest benyttede brugskode er „lokalt sprog“, dvs. dialektord, med 4,3% (ca. 2 600 ord), og hvis vi medregner brugskoden „sjældent sprog“ er vi oppe på 7–8%, som på en eller anden måde er lokalt ordforråd. Den mindst benyttede brugskode er „talesprog“ med 0,6% (ca. 350 ord), dvs. ord, som er almindelige i talesproget, men som ikke anbefales i skrift! Brugskoden „skriftsprog“ skal afdække, at ordet er indkommet gennem skriftsproget. Et enkelt belæg på et skriftmålsord er ofte nok til dens eksistensberettigelse i ordbogen, mens man er mere tilbageholden med optagelse af talemålsord. Talemålet er faktisk ikke godt nok repræsenteret. Ordbogen er mere en skriftmålsordbog. Vi lider af det, som Ásta Svavarsdóttir (1994) kalder for „samlerlidenskab“, dvs. at vi forbigår meget nødig ord og betydninger, selv om de er meget sjældne og har en meget begrænset udbredelse. Der kan være en vis overlappning mellem de nævnte grupper, da samme ord kan have mere end en brugskode; brugskoden kan også være anført som specifik for en særlig betydning af et opslagsord. Forholdet mellem talemålsord og skriftmålsordene, dvs. de egentlige skriftmålsord, kvadsprog, bibelsprog, gammelt sprog osv., er ca. 1:25.

De rent fagspecifikke ord udgør ca. 10% (knap 6 000 ord og betydninger). Det bedst dækkede fagområde er botanik med ca. 1 000 ord og zoologi med ca. 500; det skyldes, at vi

har en færøsk botanikbog helt tilbage fra 1910 og en zoologibog fra 1935, som begge har været brugt i skolerne.

botanik	1 020	kemi	138
zoologi	538	politik	125
medicin	514	fysik	121
båd og bådbyggeri	400	religion	118
fugl	315	håndværk	76
sømandssprog	280	elektricitet	48
fisk	279	teknologi	47
jura	267	EDB	44
fårefarver	230	håndarbejde	40
idræt	209	vejrterminologi	40
geologi	159		
<i>Ialt 5 806</i>			

Tabel 3. Antal opslagsord fra nogle fagområder i den færøske modersmålsordbog.

Alle disse ord, som er forsynet med en eller anden stilmæssig eller fagmæssig brugskode, udgør ca. 28% med de ovennævnte forbehold for overlapninger, men også med det forbehold, at enkelte brugskoder kan øges kraftigt i antal, da excerperingen ikke er færdig på nuværende tidspunkt.

2.4 Talemålsord i ordbøger

Vi kan i de nyeste ordbøger konstatere, at talemålsordene i større udstrækning end før er blevet accepteret som en del af vores ordforråd. Den engelsk-færøske ordbog fra 1992 har en del talemålsord i de færøske definitioner, fx *sirkul* (dansk *circle*) for det engelske *circle*, og *sivilisasjón* står som synonym sammen med *mentan* og *siðmenning*. Den nye udgave af den dansk-færøske ordbog, som udkommer senere i år, er temmelig liberal på dette område. En skole- og retskrivningsordbog *Orðaskyn* fra 1994 har en hel del låneord med, som ikke findes i modersmålsordbogen: *analfabetur*, *anorakkur*, *automatiskur*, *batt*, *blits*, *dramatisera*, *dynamitt*, *elastikk*, *felga*, *fløti*, *fotografera*, *globus*, *kajakk*, *kapell*, *kettueyga*, *klips*, *klovnur*, *siffur*, *sirkul*, *sylindari*.

2.5 En lille leksikograf på 6 år

For sjov kan jeg nævne, at min lille søn, som er 6 år, sagde til mig forleden dag: „Far, et katteøje [færøsk *kettueyga*] er ikke øje på en kat, det er refleks på en cykel“. Han er leksikograf uden at vide det. Hans sproglige iagttagelse viste sig senere ikke at findes som opslagsord i modersmålsordbogen. Hvorfor ikke *kettueyga*, da vi fx har *kúgvøya*, som ikke betyder 'øje på en ko', men 'et rundt lille vindue på et skib'? Men vi kan i denne midtvejsrapport konstatere, at dette ord sammen med en hel del andre ikke er med i modersmålsordbogen!

2.6 „Opsamlingsartikler“

Talemålsord med præfikset *be-* er samlet i en „opsamlingsartikel“, for at vise at de eksisterer, men deres status afdækkes ved manglende definitioner:

be- (herðingarveikt forfesti í tøkuerðum serst. í talumáli)
 t.d. *-draga, -døva, -gávaður, -givinheit, -grava, -gravilsi,*
-greinsa, -grípa, -grípiligur, -hagiligur, -halda, -handla,
-handling, -holdari, -høva(st), -kenna, -kentur, -kymra, -rømtur,
-skeð, -skeðin, -standa, -stemma, -stentur, -stilla, -stýrari,
-søk, -søkja, -taka, -tala, -tíðs, -týða, -vara, -vís, -vísa.

2.7 Modersmålsordbog med fremmede ækvivalenter

Feltet *fremmed ækvivalent* bliver brugt i 800 artikler, dvs. at 800 opslagsord er — foruden en færøsk definition — forsynet med et fremmed (mest dansk) synonym:

slitil -s slitlar *k* útbúnaður ið slítur streymsamband, avbrótari [da. kontakt].
siðalag *h* góðir siðir, hugburður um rætt og órætt, viðv. gerðum, atburði o.tíl.
 [da. moral].

Det drejer sig for det meste om sjældne skriftmålsord eller fagord, hvor det fremmede (dvs. danske) ord er bedre kendt end det tilsvarende færøske. Mange af disse nydannelser er fuldstændig ukendte! Vi ved, at det er lidt af en tilsnigelse, men ser det som en nødvendighed i denne fase. Men hvorfor ikke tage konsekvensen og optage disse ord som opslagsord i ordbogen, da de er bedre kendt end de færøske? Det er et åbent spørgsmål i denne midtvejsrapport. Muligvis bliver de mest almindelige af disse ord lemmatiseret i anden udgave, da de nu findes i ordbogen. Vi kan dog påpege enkelte sådanne ord, der har fået status som opslagsord, fx *pedalur*, men ordets lave status afsløres ved at definitionen skal søges under et af definitionsordene *ástig* eller *føtil*, som er helt ukendte nydannelser. Jeg mener at denne metode trods alt er et skridt i den rigtige retning, til at få indkorporeret de mest almindelige låneord i ordbøgerne, som fx *kontakt, spitari, moralur, parabolur, mikrofón* osv. En af fordelene vil være, at de færøske nydannelser på den måde bliver lanceret! Hvordan skal man ellers finde dem? Ved at skyde genvej gennem den dansk-færøske for dér muligvis at finde de færøske ord. Låneord med „ufærøsk“ struktur kan have sin berettigelse i ordbogen for at vise ordets færøske stavemåde. Hvordan skal fx ordet *pedagog* staves på færøsk (*pedagogur, pedagogur, pedakokur, pedakogur, petagogur, petagokur, petakokur* eller *petakogur*)? I enkelte tilfælde tillempes låneordet det færøske lydsystem, fx *lynlás* /ly:nlás/ til *lynlás* /luinlás/ og *planur* /pla:nur/ til *plánur* /pláanur/.

2.8 Purismen og det leksikografiske dilemma

Det tør siges, at purismen gør livet besværligt for mig som færøsk leksikograf, fordi den medfører, at en temmelig stor del af det aktive færøske ordforråd skal frasorteres som sprogligt ukrudt og kommer ikke med i ordbogen. Der er et eller andet skel mellem det som er færøsk set i diakronisk perspektiv og det sprog, som rent faktisk bliver talt på Færøerne i dag, som sætter mig i et gigantisk fagligt dilemma, fordi jeg giver ikke et sandt leksikografisk

billede af den færøske sproglige virkelighed. Vi tier en del bort. Vi søger at gengive et idealistisk billede i stedet for et sandt og troværdigt billede af sprogsituationen på Færøerne i halvfemserne. Danismerne kan sammenlignes med slumkvarterene i storbyerne: Man vil ikke acceptere at de findes, og man bestræber sig på at skjule dem — især for fremmede. Færøsk og islandsk er fælles om denne strengt selektive form for ordbogsarbejde. Islandsk har lang tradition for at danne islandske nydannelser for låneord, mens vores tradition er meget yngre. Jakob Jakobsen er vores første sprogenrer og med hans arbejder, særlig i begyndelsen af århundredet, får vi mange nydannelser, som er almindelige i færøsk i dag, fx *kollvelting*, *hugsjón*, *skjalasavn*, *trúbót* osv. Og denne tradition har man holdt fast ved lige siden med en masse nye ord for nye begreber — nogle kommer i brug og bliver en naturlig del af sproget, mens andre aldrig slår igennem.

2.9 Ordbogens funktion

Der er så stor forskel på talesprog og skriftsprog, at man vægrer sig ved at skrive talesproget endsige optage det i færøske ordbøger! Derfor må man gøre sig klart, hvilken funktion ordbogen skal have og hvad formålet skal være. Vi har ikke formuleret nogen overordnet målsætning med vores ordbog. Bare en færøsk modersmålsordbog. Da seddelsamlingen i det store og hele bygger på det litterære skriftsprog, bliver resultatet en ordbog over litteratursproget.

På nuværende tidspunkt ser det ud til at det historiske synspunkt er det dominerende i udvælgelsen af opslagsord, mens nutidssproget ikke er godt nok repræsenteret. Denne ubalance må der rettes op på.

Jeg vil afslutte med at referere Ásta Svavarsdóttir (1994:135) som siger, at den islandske modersmålsordbog præges af en sprogpolitik der ophøjer oldsproget, mens den er mistænksom over for nutidssproget. Og de samme tendenser kan denne midtvejsrapport desværre afdække.

Litteratur

- Ásta Svavarsdóttir 1994: Sprogsamfund, sprogpolitik og ordbøger. I: *LexicoNordica* 1, 219–237.
- Brøndum-Nielsen, Johannes 1922: Island og Danmark. I: *Politiken*, 30/11, 5.
- Ensk-føroysk orðabók* 1992. Red.: Anfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen og Zakarias Wang. Hoyvík.
- Evensen, A. C. 1905–09: *Føroysk orðabók*. Tórshavn: Bókastovn „Fram“s.
- Færøsk Anthologi* II 1891. Ordsamling og register udarbejdet af Jakob Jakobsen. København.
- Føroya landsbókasavn. Ársfrágreiðing 1994.
- Føroysk-donsk orðabók* 1927–28. Ved M. A. Jacobsen og Chr. Matras. Tórshavn: Felagið Varðin.
- Føroysk-donsk orðabók* 1961. 2. útgáva, nógv broytt og økt. Latið úr hondum hevur Chr. Matras. Tórshavn: Føroya fróðskaparfelag.
- Føroysk-donsk orðabók* 1974. Eykabind. Latið úr hondum hevur Jóhan Hendrik W. Poulsen. Tórshavn: Føroya fróðskaparfelag.
- Jacobsen, M. A. 1921: *Úr bókmentasøgu okkara*. Tórshavn: E. Thomsen.
- Lexicon Færoense* 1877–88. Udarbejdet af Jørgen Bloch. Utrykt. København.
- Matras, Chr. (ed.) 1939: *Svabos færøske visehaandskrifter*. København.

Matras, Chr. (ed.) 1943: *Svabos glossar til færøske visehaandskrifter*. København.

Orðaskyn. Mín fyrsta orðabók 1994. Red.: Ingrid Sondum, Petur Martin Danielsen, Niels Nattestad og Djóni Dalsgarð. Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur.

Svabo, J. C. 1966: *Dictionarium Færoense. Færøsk-dansk-latinskordbog*. Udgivet efter håndskrifterne af Chr. Matras. I: Ordbogen. København: Munksgaard.

Svabo, J. C. 1970: *Dictionarium Færoense. Færøsk-dansk-latinskordbog*. Udgivet efter håndskrifterne af Chr. Matras. II: Indledning og registre. København: Munksgaard.